मर्जितासुरकलेबरबृन्दां
शार्ङ्गिणः करतले विलसन्तीम् ।
कालिकाग्निचयभीषणकान्ति
चिन्तये वरगदां रिपुहत्यै ॥

४७

नादमूर्च्छित सरोजभवाण्डं
निर्मलेन्दुसदृशं रविभीमम् ।
कान्दिशीकदितिसम्भवसैन्यं
शंखराजमरिभृत्तव नौमि ॥
४८

काशिकानगरतत्पतिकृत्या-
दाहकारणममोघममेयम् ।
सर्वदेवमयसर्वशरीरं
चक्रमीश तव नौमि करालम् ॥

४९

सर्वदेवादिदेवेश शार्ङ्गपाणे कृपाम्बुधे ।
स्तुतिव्याजान्ममागस्त्वं सहस्व सकलं प्रभो ॥
५०

VENIDATTAKAVI THE AUTHOR OF SAHITYABDHI AND SATASLOKIVYAKHYA.

P. V. VARADARAJA SARMA, B. O. L.

Theodor Aufrecht did not mention Sahityabdhi or its author Venidattakavi in his Cotalogus Catalogorum but noticed one Venidatta as the author of Sataslokivyakya P. 631. Dr. M. Krishnamacharya M. A., P. H. D. has noticed Sahityabdhi and its author Venidatta but did say nothing about his other works in his history of Sanskrit Literature p.792. From the ref. "Tanjore IX 4105" given by the Dr. it seems probable that Saraswathi Mahal alone is known to possess a copy of Sahityabdhi.

In this library there are both the works Sahityabdhi as well as Sataslokivyakhya with Nos. 4851–5445 respectively. Both these Mss. have been described in the Descriptive Catalogue of this Library. The introductory verses and the colophons of both of these works quoted below will prove that the authors of these two works are identical.

I No. 4851

वासुदेवसमुद्भूतमाग्यमद्वोगिसूनुना ।
वेणीदत्तेन कविना साहित्याब्धिर्विरच्यते ॥

2 No. 5445

वासुदेवसमुद्भूतभाग्यभृद्भागिसूनुना ।
शतश्लोकीविवरणं वेणीदत्तेन तन्यते ॥

3 No. 4851

इति वेणीदत्तकविविरचितानि शृङ्गारपद्यानि ।

4 No. 5445

इति श्रीमहोपाध्यायवासुदेवात्मजभागिसूनुना वेणीदत्तकवीन्द्रेण कृतायां शतश्लोकीव्याख्यायां भावार्थदीपिकाख्यायां काथाधिकारः ॥

The following verse found on the last folio of Ms. No. 5445 representing Sataslokivyakhya is suggestive of its author's having written works on several subjects.

तर्के दुस्तर्कयुक्तिर्निखिलनयकृतौ कल्पनाकोविन्दः
सङ्गीतज्ञान्तरङ्गः श्रुतिपठनशुचिस्सर्वचातुर्यचुञ्चुः ।
ज्योतिःशास्त्रेऽग्रगण्योऽग्रगणितगणितो वैद्यविद्यानवद्यः
साहित्ये सार्वभौमो जगति विजयते वेणिदत्तः कवीन्द्रः ॥

That Venidatta had the titles Mahopadhyaya and Kavindra conferred upon him is clear from the above quotation.

As Ms. No. 4851 Sahityabdhi is rare single and very old it is thought that no preservation will be better than to publish it. The following is the full text of Sahityabdhi.

Sataslokivyakhya or Bhavarthadipika is a commentary on Bopadeva's Satasloki a medical work. Since Bopadeva's date is fixed the upper limit of Venidatta's age also can easily be fixed.

साहित्याब्धिः ॥

of

वेणीदत्तकविः ॥

B.L. 4851
D. 5312

किं कान्ताकटिकिङ्किणीकलकलैः किं कीरकर्णामृतैः
किं वा कोकिलकूजितैः किमतनोः कोदण्डघण्टारवैः ।
किं वा वैविकसाद्रिरिञ्छिवनितावीणारवाडम्बरैः
वेणीदत्तकवेर्विदग्धकविता यद्यस्ति किं वा परैः ॥

* * * *

वासुदेवसमुद्भूतभाग्यभृद्भागिसूनुना ।
वेणीदत्तेन कविना साहित्याब्धिर्विरच्यते ॥

तत्र स्वामिन्येवानुरक्ता स्वीया । सा यथा —

चित्ते वारिविनिर्मला गुणगणे गङ्गातरङ्गोज्ज्वलाः
धैर्ये भूमिरिवाचला व्रतविधौ वन्द्याः इवेन्दोः कलाः ।
पत्युः प्रेमणि पेशलातिकुशलाः केऽपेच याः कोमलाः
कालेऽस्मिन् विरलाः स्वभावसरला धन्याः कुलानां कलाः ॥

मुग्धा यथा—

द्वैराज्ये ललिताङ्गरागविषये सद्बाल्यतारुण्ययो-
रागश्चेतसि नद्ध एव बलिभिर्मध्योऽपि सम्बद्ध्यते ।
सूक्तैःसान्द्रसुधासरिद्रससमुत्कर्षैः समाकृष्यते
चक्षुर्भ्यां च चमूरुचञ्चलदृशश्चाञ्चल्यमाचर्यते ॥

मध्या यथा—

घर्मोद्भवत्सलिलविलसल्लोलतावीचिजाग्र-
ज्जृम्भावर्तप्रविकटमहाह्लीनदीनीयमानम् ।
निःसीमेऽस्मिन् सति धनरसे सङ्गमे सन्निमज्ज-
त्सुभ्रूस्वान्तं श्रयति सहसा साहसी शम्बरारेः ।

प्रगल्भा यथा—

मन्दं मन्दं समुद्यत्स्मितसितकिरणाबद्धवैराग्रकान्ते
नासामुक्ताफलस्य द्विगुणमधुरिमालास्यपाण्डित्य-
[भाजि ।
तन्वङ्गच्छायासशङ्काकुलरतिपातिना दत्तहस्तावलम्बे
पुम्भावे पक्ष्मलाक्ष्याः प्रथयति न मुदं कस्य
[धन्यस्य यूनः ॥

नवोढा यथा—

भृशं धत्ते कम्पं सभयधृति झम्पं मृगयते
बहिर्यानोपायं कमठ इव कामं कलयति ।
प्रविष्टान्तःकक्षं व्यपसृतसपक्षं नववधूः
न भर्तुः पर्यङ्कं श्रयति कृतशङ्कं कथमपि ॥

यथा वा—

विधत्ते नाश्लेषं प्रियनिकटदेशं न भजते
न सस्नेहावेशं मृदुवचमलेशं वदति वा ।
दृशोरस्तोन्मेषं सृजति हृदयेशं हि न परं
नवोढा न क्लेशं हरति कुसुमेषुं च कुरुते ॥

पुनर्यथा वा—

तिमिरकलितकाले साधुसौधान्तराले
मनसिजनरपाले कोपकीलाकराले ।
कमलदलजलं वा कांस्यमुक्ताफलं वा
शयनगतनवोढस्त्रीवपुश्चञ्चलं वा ॥

यथा वा—

अधिललितलवङ्गीकुञ्जमङ्गीकृताल्या
कपटवचनभङ्गीनिस्तरङ्गीकृतापि ।
नवकनकनिभाङ्गी कान्तसङ्गीभवन्ती
चकितचलकुरङ्गीसाम्यमङ्गीकरोति ॥

अज्ञातयौवना यथा—

कथं वा नारङ्गं हृदि युगमतुङ्गं समुदितं
कुतो दृक्श्रीपर्णं युगलमपि कर्णं श्रितमिदम् ।
नवः कोऽयं व्याधिर्न हि सखि समाधिर्मनसि मे
कथं कुर्वे दानं वद गदनिदानं न कलये ॥

परकीया यथा—

विनीतो विश्वासी सततसहवासी समवयाः
सुरूपः सम्पन्नः सुचिरमविषक्तः सहृदयः ।
स्थितो यः सद्वेव मम शिशुसुहृत्तेन सह मे
हतस्नेहोत्साहं विधुरपि विवाहं किमकरोत् ॥

यथा वा—

श्वश्रूः साध्यसुशृंखलाकलितया सम्बन्धिशङ्कासृणी-
सम्भिन्नान्तरया सुहृत्सुनयनासङ्गेऽपि सोत्कण्ठया ॥
साकूतस्मितसूचिताञ्चितसरित्सङ्केतया संज्ञया
शौरिः श्यामसरोजसुन्दरदृशा सायं समामन्त्रितः ।

सामान्यसुन्दरी यथा—

लीलाभिः परिलालितः परभयात् प्रीत्या परं पालित-
श्चातुर्येण विवर्धितः स्मयसमावेशेन सन्तर्जितः ।

नेत्रान्तेन निमन्त्रितः सरभसं गाढं गुणैर्गुम्भितः
सम्पल्लुब्धतया तनुर्वनितया नीतो नु कां कां
[दशाम् ॥

नायिका यथा—

निखिलयुवतिदूरैर्लक्ष्यलावण्यपूरैः
गुरुतरगुणवारैश्चारुचातुर्यसारैः ।
न भवति भविता वा नाप्यभूद्धीरुरन्या
द्युतिजितसुरकन्या सैव धन्या धरण्याम् ॥

सा चाष्टधा । तत्र खण्डिता यथा-

स्फुटं ब्रूते सङ्गं सुरभिवदनाङ्ग हि सुतनोः
स्फुरल्लाक्षारागं हृदयमनुरागं प्रथयति ।
इदं नेत्रालस्यं कथयति रहस्यं तदपि किं,
सृजन् मिथ्यालापं कितव परितापं जनयसि ॥

प्रोषितपतिका यथा—

विनिश्वासः प्राणानसमशरबाणाहततनो-
रपि प्राणा आशामसमगुणयानुकुलतया ।
तथाप्यनुरागं स च विरहभङ्गाङ्गकृशतां
स्फुटं ब्रूते तापं प्रबलकृशता पङ्कजदृशः ॥

यथा वा—

तादृक्त्वदीयविरहानलदीपितस्या
धूपायतीव हृदि चन्दनपङ्कलेपः ।
सङ्कल्पकल्पितभवाप्लुतिबिम्बपूजा
पादोदकं भवति नेत्रपयःप्रवाहः ॥

यथा वा—

दिशति न जीवितुमर्थं
धृतं त्वदर्थं सति त्वयींशेन ।
तद्रतिपतिनृपदूतां
नेष्यति सूनां वियोगचण्डालः ॥

यथा वा—

त्वत्प्रेमहेम्नि विरहानलसङ्गमेन
दोषं विलोकयति कामसुवर्णकारे ।
सोऽयं सखि त्वयि मनोहरमूल्यिकायां
नान्यत्तु गण्यमिह जीवितमन्तरेण ॥

कलहान्तरिता यथा—

पतित्वा पादान्तेऽप्यपसरति कान्ते किमपरं
दयालेशः स्वान्ते मम न च कृतान्तेन जनितः ।
विषादे मग्नाहं तदिह सखि साहङ्कृततया
रतीशः सन्तापं कुमतिरनुतापं च कुरुते ॥

विप्रलब्धा यथा—

यमाशासञ्जातः प्रसरति हि वातः पुनरसौ
धुवत्याम्रे तातः कुटिलमदातः समुदितः ।
शठोऽयं नायातः किमु चलसि नातः परमितो
गतो यामो मातः दहति धृतिपातः सहृदयम् ॥

उत्कण्ठिता यथा—

किं काश्चिन्निभृतप्रियामभिसृतः किं निद्रयान्धीकृतः
पन्थायं किमु विस्मृतः किमटवीमध्ये हि कैश्चिद्धृतः
किं मित्रेण समागतः किमथ वा कार्यान्तरे व्यापृतः
किं कोपं समुपागतः प्रियतमस्त्वद्यापि यन्नागतः ॥

कियत्क्षणं वर्षसि बाष्पजालं
प्राणप्रिये प्रेयसि ते कृपालम् ।
मानं त्यजाधेहि धियं विनोदे
मानापनोदे प्रतिभूरनङ्गः ॥

खण्डिता यथा—

अङ्गाङ्गरागां गुणरिङ्गणेन
कृष्णोऽप्यकृष्णप्रभया समेतः ।
कस्याश्चलच्चक्षुषि चुम्बनेन
निरञ्जनः साञ्जनतामुपेतः ॥

यथा वा—

प्रातर्वातादृतम्रततिचलच्चारुनीलोत्पलाक्ष्याः
दृग्भ्यां रागः प्रियमभिगतं यत्समीक्ष्यालम्बे ।

तन्मन्येहं प्रतिभटवधूपादघातानुलिप्त-
प्राणेशोरस्स्थलघनतरालक्तकच्छाययैव ॥

कपुटकिाधिविकासैरिंगिताकारहासैः
कथमपि विरहार्तिं छादयन्त्या भवत्या ।
स्थितमपि निभृतान्तर्गूढमादाय कान्तं
प्रकटयति नितान्तं पाण्डुरा गण्डपाली ॥

यथा वा—

चरमाचलचूडाञ्चल-
चुम्बिनि चन्द्राननाच चण्डांशौ ।
चेताभुवचापाञ्चित
चिह्नीयति चञ्चलं चेतः ॥

मालयामलयमाहिमालयं
लीलया कमलया कृतालकम् ।
हेलयैव वलयैर्निराविलं
शीलिताखिलखलावलीलयम् ॥

अभिसारिका यथा—

गले मुक्ताहारं हृदि च घनसारं मलयजं
शुभाङ्गे कर्णाटीममलसितशाटीमधिगताम् ।
न कैरप्यालक्ष्यां विधु यासि (?) दक्षां सहचरीं
पथि ब्रूते वेणी त्वदभिसरदेणीदृशमिमाम् ॥

वासकसज्जिका यथा—

कौशेयं परिधाय हारमुरसि प्राधाय काञ्चीलतां
मध्येश्रोणि विधाय सायमभिपं विज्ञाय चागामिनम्
कान्ता केलिवने निकुञ्जभवने सामोदितालीजने ।
कामेनाकुलिता मुहुर्विवलिता द्वारं समुद्वीक्षते ॥

शिक्षा यथा—

वयं ब्रूमः सारं यदि तुमु (?)विचारं हि मनुषे
गृहीत्वेदं बिन्दीकृतमधुपमिन्दीवरयुगम् ।
न गच्छ त्वं कुञ्जं मधुरमिह गुञ्जन्नतिदृढः
स्थितोयं कालिन्दीतटभुवि मिलिन्दीपरिबृढः ॥

मानिनी यथा—

नयसि शयमृणाळं किं कपोलान्तरालं
त्वमधिवदनकूलं किं दुकूलं तनोषि ।
नयनसलिलपूरं किं सुदूरं विधत्से
प्रणयवति किमर्थं सख्यनर्थं करोषि ॥

नायिकानुभावो यथा—

कृतरतिपतिरक्षा ब्रह्मविद्याविपक्षा
विदलकमलीरगञ्जञ्जभङ्गेतिदक्षाः ।
निशितशरसपक्षास्ते विलक्षा मृगाक्ष्याः
सुकृतवति कटाक्षाः पुंसि सम्बद्धलक्ष्याः ॥

वातावर्तितवारिजालिविकसद्रेणूत्करैर्वासितं
स्फूर्जत्संरवसारिकाशुकशतैः शश्वत्समुल्लासितम् ।
चञ्चच्चञ्चलचञ्चरीकचटुलोच्चारैश्चमत्कारितं
तद्गेहोपवनं स्मरामि ललनालीलायितैर्लालितम् ॥

नैतद्व्योम्नि मृगाङ्कमण्डलमिदं किंतु त्रिलोकीजये
पत्रालम्बनमेव पुष्पधनुषः प्रौढिं समालम्बते ।
तन्मध्येऽपि च विस्फुरन्ति विलसत्कस्तूरिकालेखिता
लोके लाञ्छनकैतवेन ललितश्यामा लिपिश्रेणयः॥

इति श्रीवेणीदत्तकविविरचितानि
शृङ्गारपद्यानि ।